

Рада Б. Станаревих¹

ПРИПОВИЈЕТКЕ ПРЕДРАГА СТЕПАНОВИЋА (ЉУБАВНЕ)

Апстракт: У раду је представљено пет приповједака Предрага Степановића. Настале у распону од средине шездесетих година прошлог до средине прве деценије овог вијека, оне, заједно са романом Преполовљени, чине цјелину по томе што су љубавног карактера, за разлику од бројних других Степановићевих приповједака и романа Живети у Мохачу, гдје преовладавају национално-историјске и породичне теме. Поред анализе ликова и саме љубавне тематике, рад се бави и формалним питањима, као што су појединачни наративни поступци, структура и композиција одабраних прича. Циљ рада је да истакне умјетничку вриједност Степановићевих дјела и да пробуди пажњу и интерес овдашње књижевно-научне и читалачке средине за овог врсног (а и првог!) савременог српског приповједача из Мађарске.

Кључне ријечи: *несрећна љубав, лудаци, змај, зле очи, усудне ријечи.*

Предраг Степановић је као збирке приповједака објавио *Малоградске и друге приче* (1984) и *Усудне речи* (2008). Издавајмо оне са љубавном тематиком. Двије ране које заједно са романом *Преполовљени* представљају комплекс несрећне младалачке љубави: *Неповрат* и *Побијте плаве канаринце*, двије мохачке са еротским мотивима у преплету са злочиначким насиљем, убиством и магијом, *Лудачка романа* и *Архетипски кримић*², и једну о срећној љубави рођеној из тајанствених дубина живота, која је дала наслов другој Степановићевој збирци: *Усудне речи*.

¹ scnet.skotic@gmail.com

² Обје приче уврштене су у антологију *На другој обали*. У истој антологији налази се такође и Степановићева приповијетка „Овде је Бено“, која је ушла и у антологију *Приче из туђине*. Те су књиге објављене у Србији, док је Степановићев први роман, *Преполовљени*, и прву његову збирку приповједака, уједно и прву књигу приповједака у савременој српској књижевности у Мађарској, *Малоградске и друге приче*, објавио мађарски издавач. Степановићеву другу збирку приповједака, *Усудне речи*, удружено су објавили српски издавачи Радионица „Венцловић“ из Будимпеште и Народна књига – Алфа из Београда.

*

Комплекс *Преполовљени* плус двије приче чини засебну цјелину у пишем опусу већ и због тога што су то рана дјела, настала готово истовремено, шездесетих и почетком седамдесетих година. У њима су обухваћени догађаји из личног ауторовог живота који су се одигравали, или су могли да се одиграју, након што је од куће, из Мохача, отишао на даље школовање у Будимпешту и Печуј. Да су *Преполовљени* аутобиографско дјело, ту нам чињеницу с њему својственом благонаклоношћу Степановић повјерава на полеђини своје првообјављене књиге (1982), када каже:

Један пресудан део свог живота ... сам провео ... у граду Печују, подно планине Мечек, где сам студирао и, што је још важније, стекао дивне пријатеље. Беше то између 1962. и 1966. Њима и о њима сам написао овај краћи роман (или новелу) како бих се одужио нашој заједничкој прошлости, не прећутавши ни издаје које су, које смо, починили.

Оно што даље указује на аутобиографски карактер раних Степановићевих дјела јесте да су главни ликови у њима или још незрели младићи или млади људи који су противно својим жељама загазили у тегобе свакидашњег живота. А који од тројице пријатеља из романа *Преполовљени*, да ли Милорад Јанковић, или Драган, или Војин, има највише аутобиографских црта – то ми наравно не знамо. И грешка би била да читалачко интересовање усмјеримо у том правцу. Заиста, зашто бисмо писца, нашег савременика, пропит(к)ивали о томе да ли је Петрово љубавно разочарање и њиме изазвана огорченост из приче *Побијте плаве канаринце*, и да ли је љубавно искуство на граници смрти младића у причи *Неповрат*, да ли је баш све то што приказује, или колико је од тога што приказује, он сам, као аутор, у сопственој реалности проживио? Напротив, оно што свакако ваља знати јесте следеће: Истина је, аутор проживи све што у дјелу описује, чак и више од тога, али не на наш, читалачки начин, већ сасвим друкчије, па то што проживи, те живе слике, извлачи из незнатих дубина свог стваралачког бића, како би их управо нама даровао.

Једна од техника путем којих нас писац присно веже (и придобија!) за ликове и догађаје које приказује јесте приповиједање у првом лицу. У роману *Преполовљени* Степановић додуше не примјењује тај вид нарације, јер се налази пред задатком да равноправно представи не један већ пет ликова одједном. Он то изводи тако што се сваки од пет пријатеља, Милорад, Драган, Ана, Војин и Љиља, откривају или у међусобном дијалогу или уз помоћ неперсоналног наратора. Ипак се у овом полифоном тексту два лица, осим на

споменуте начине, оглашавају и непосредно: Ана кроз своје дневничке записе (у трећој глави романа), а Драган путем љубавне пјесме посвећене Ани (седмо поглавље). Цијела та дуга пјесма у прози написана за Ану на почетку њихове љубави издвојена је у дјелу не само по узвишеном садржају и стилу него је у самом тексту и визуелно издигнута, што аутор постиже курзивом. И заиста, овај одломак романа толико је различит од осталог говора ликова у тексту, и толико постичан, да ће читаоци – и поред тога што је Драган изневјерио Анину љубав, и поред тога што је у „стварности”, како га пријатељи отворено осуђују, испао „млакоња”, упркос свој непроболној Аниној трагедији – у крајњој линији бити понукани да према овом романескном јунаку осјете трунчицу самилости. Такво држање намеће сама умјетничка форма, лирско-химничка, која нити познаје нити подноси институцију наратора, и која тражи да је без поговора и у цијелости примимо. Ево како гласи завршетак Драганове љубавне пјесме написане за Ану:

И ми остадосмо тамо до краја времена, слепи, глухи и неми за све што се изван нашег круга дешава. Да не гледамо где лажна уста лажне богове целивају, да не сазнамо за издаје и одрицања, да се сами одрећи никада не бисмо могли. Да нетао једном и за нас не запева (Stepanović 1982: 59).

У сличном ореолу младалачког љубавног заноса одвија се и приповијетка *Неповрат*. За разлику од романа, међутим, гдје се једино Драганов глас на махове одликује поетичним узлетом, приповијетка *Неповрат* је *скроз* прожета неким мистичним, ирационалним заносом, те је стога она и досљедно, од почетка до краја, испричана у првом лицу. Ја-наратор не само да је присутан у ономе што описује него је управо он и главни актер јединственог љубавног догађаја што ће се збити у неком приморском градићу на југу у који је, „из далека, из друге земље”, он дошао. Дошао, млад, на распуст. Изненадна осјећања ће га толико обузети да ће, чим му се та дјевојка у коју се лудо загледао први пут обрати, упитавши зашто је „сињор” сваке вечери слиједи, он, протрнуо од узбуђења и муцавим гласом, одмах узвратити судбинским признањем: „Волим вас, сињора.”

Дјевојка у овој љубавној причи носи далматинско име Дина, док је младићево име Шандор. И доиста, Дина се препушта љубавном загрљају страног младића, упркос датом завјету да ће заувјек остати вјерна успомени на покојног драгог. А младић, дознавши за трагичну повијест њене прве љубави, са још јачом страшћу и пожудом опседа дјевојку. Но покојникова сјена лебди међу љубавницима. И љубавна се постеља застрашујуће изокреће у мртвачки

ковчег. И читав простор збивања поприма мрачне, злокобне, апокалиптичке обресе, баш као на платнима К. Д. Фридриха, знаменитог сликара из епохе тзв. „црне романтике” (Schauerromantik), од чије нас суште љепоте, док их посматрамо, подилази језа.

Али што да идемо тако далеко, што да се губимо у прошлим умјетничким епохама, кад се све то нуди у најнепосреднијој садашњости, у роману *Преполовљени!* Имајући на уму ту Степановићеву романескну причу, напосто смо присиљени, наша скучена читалачка уобразиља напосто нас, као у неком повратном таласу, гони да и у љубавној вези између Ане и Драгана такође видимо исте тамне сјене које падају над Дину и Шандора, да и у роману наслућујемо смрт, упркос томе што је писац ту нигдје не спомиње.

Два су Степановићева рана дјела, *Преполовљени* и *Неповрат*, види се то већ и по насловима, нераскидиво повезана на основу заједничке приче о несрећној љубави. Једино што су фигуре у једној и у другој причи помало испреметане. Тамо се Ана налази у трагичном положају, а овдје се међу љубавни пар уплиће покојни драган. Сматрамо ипак да ни једно ни друго Степановићево дјело немају за циљ да нас *неповратно* увуку у мрачне љубавне поноре. То једноставно зато што таква није Степановићева умјетничка природа. И он ову причу о Дини и Шандору завршава оним истим узвишеним гласом какав одјекује у Анином срцу док се сјећа Драганове љубавне пјесме коју јој је посветио. И тамо, као и овдје, љубав се завршила! Тамо грми Драганов глас, док овдје слушамо нешто приснији, нешто лирскији тон. Ево тог љубавног растанка и сво тог дирљивог поздрава којим се аутор приче коју је назвао *Неповрат* од нас опрашта:

Не могу да говорим, само јој се осмехнух, рукама машем.

Ја сад не могу да ти се вратим, не могу те сачекати. Гледај како је дивна она падина тамо! Како је диван свет! Очи ми се склапају. И склопљених очију видим. Видим бескрајни дивни свет, онај прави – мој свет (Stipanović 1984: 94).

Као што је роман *Преполовљени* дуго носио у себи прије него што га је завршио у љето 1972, тако исто и објављивање раних приповједака дијеле године од интимних ауторових младачких искушења која су га, претпостављамо, и побудила на креацију. У причи *Побијте плаве канадинце* упадљива аутобиографска околност је то што је главни лик Петар стигао у велики град на студиј. Све остало приказано у дјелу можда је продукт умјетничке имагинације, али, ипак, једне читаоцу препознатљиве имагинације са којом се

већ претходно срео. У роману. Другим ријечима, у Петровом лику ми као да видимо „претечу” Милорада Јанковића. Овај старији је асистент на факултету и будући доктор наука, а Петар је, тек приспјевши на студиј, сасвим у власти стихијске младалачке сексуалности. Док је старији усмјерен на науку, у причи о Петру нема ни помена о филозофији, лингвистици или књижевности, нити младог јунака било шта друго занима сем женских ногу и кукова, које жудно посматра и класификује са прозора своје изнајмљене собе док доле по јесењој киши ужурбано промичу испод шарених кишобрана. И ето, изненада стиже задовољење! Дангубећи код куће, лијено се протезући, он

погледа право преко пута у прозор у којем је стајала лепушкаста зрела жена у дубоко деколтованој домаћој хаљини. (...) Гледала га је изазовно. Да, управо тако. Иако је била предалеко од њега да би јој видео зенице, он ипак није само наслућивао, одређено је разветнуо како се у њеним очима појавило неко светлуцање које личи једино на зов женке. У њему је нешто ускипело, протрнуо је уздуж удова, а онда му и утроба затитра и поче да се преврће као пред повраћање, иако му није било зло (Stevanović 1984: 82–83).

Љубавни однос између Петра и жене из сусједства трајао је „целе зиме”. „Све до пролећа” (Stevanović 1984: 83). Али како се он у детаљима одвијао, писац не каже. Умјесто тога даје само опис њиховог првог љубавног чина, који смишљено поставља на сами почетак приче. Дакле, безглави Петров упад у женин стан у тобожњој потрази за одбјеглим плавим канаринцем („Крлетка затворена, а њега нема”) приказан је управо на почетку, и то у свега неколико снажних, упечатљивих потеза. Па је истог трена све јасно и природно: и да се жена „без двоумљена припи уз њега”, и да се њен „кућни халат ... опусти и раствори”, и да „Петар клизну низ њену затегнуту белу пут и поче да је љуби” (Stevanović 1984: 81). У овој приповијетци препознајемо још нешто из претходног³ Степановићевог дјела. Као и у роману, посебно у његовом четвртном поглављу, и овдје се оно што сазнајемо накнадно временски раније догодило: Тек пошто се, као најважнији догађај цијеле приче, љубавни сусрет одиграо, доћи ће на ред да се каже нешто више и о самим протагонистима. Тек након љубавне сцене на почетку приче писац открива ко је у ствари његов јунак Петар. Да је недавно стигао у град на студиј, изнајмио собу, угледао љепушкасту жену на прозору итд.

³ Претходног само у смислу првообјављеног, а не првонасталог, а и то условно: прво је изашао роман па тек онда збирка приповједака *Малоградске и друге приче*.

Затим, пошто се у цијелости одиграло оно што је трајало „целе зиме”, и пошто је дошло прољеће, збивања улазе, овај пут хронолошким редом, у нови ток. Заситивши се љубавнице, Петар отпочиње дружење с вршњацима са студија и љубавну везу са Лидијом. На другој страни напуштена жена осветнички му припреми клопку и исмије га у присуству рођеног мужа тако грубо да му се истог часа живот згади. И он, налик по нарави и склоности ка аутодеструкцији на Милорада Јанковића, предузима драстичне кораке. Скоро исте оне, ако не и теже, какве смо срели на задњим страницама Степановићевог романа *Преполовљени*. Тамо Милорад Јанковић пропијанчи и пробуднички ноћ са шпијунком, а овдје Петар од кафане до кафане „лочерум” причајући пијандурама стално „једну те исту причу о некој чудној птици коју је данас неко, негде, убио” (Stеpanović 1984: 86). Тамо се Милорад Јанковић послјије бурне ноћи са шпијунком добро испава, обрије се, обуче у чисто рубље, „пронађе свој црни енглески кишобран, ... пребаци га преко леве руке, марљиво закључа иза себе стан и крене пут библиотеке” (Stеpanović 1982: 103). А овдје се Петар исповраћа у једној задимљеној крчми, падне у транс, урајајући позове присутне да побију све плаве канаринце, да пождеру његову душу („Ждеритееее!!!”, додацује им изазовно), да би се ујутру освијестио на обали Дунава, испрао сам себи ране хладном водом, дотетурао до куће, спаковао ствари „у изанђали очев кофер” (Stеpanović 1984: 88), написао Лидији опроштајно писмо, исплатио газдарицу, и преселио се код једног пријатеља у други дио града. И то је крај приче. А нама је препуштено да одгонетамо да ли се Петар с временом претворио у Милорада Јанковића. И да ли га је пут из Будимпеште на Дунаву одвео у Печуј подно планине Мечек.

*

Након „ранки”, како се зову приповијетке из прве стваралачке фазе, у коју улазе *Неповрат* и *Побијте плаве канаринце*, наредне двије приче, *Лудачка романса* и *Архетипски кримић*, настале су у тридесетим и почетком четрдесетих година пишневог живота, и у њима је примијењена нова и сложенија приповједачка стратегија. Спадају у циклус „малоградских” прича по томе што се збивају у Мохачу. Гдје је аутор живио до осамнаесте године, а и касније је тамо, кући, код родитеља, често одлазио. Зато и не чуди што се у овим мохачким причама јавља наратор у првом лицу, кога без колебања изједначујемо са аутором.

Међутим, поред аутобиографског приповједача у оба текста се појављују и други наратори, чиме добијамо продубљеније, двојне приче које се међусобно допуњују. Но из те околности произилази да приповједачи нису истовремено

и главни актери у приказаним догађајима, као и да ове нове приче нису у правом смислу аутобиографске. Јер, мада су укључени у шаролики миље пишевог родног Мохача на Дунаву, јужни дио мађарске Барање, његови нараторски ликови у двјема приповијеткама, иако не без личних својстава, играју овај пут тек помоћну улогу, сведени су на познаваоце и преносиоце, или тумаче збивања, да би умјесто њих сам главни догађај и његови протагонисти задобили статус легенде, мита, архетипа – нечег што се стално понавља и обнавља, а никада не умире.

Ко није чуо за Борино Врање и за Циганку Коштану, која пјесмом, игром, јединственом појавом залуди све мушко до те мјере да морају да протјерају њу, умјесто да сами сагоре? И код Степановића у мохачкој причи *Лудачка романса* сусрећемо се са сличним догађајем и са ликом Циганчице која ће помамном игром уз пјесму и свирку толико распалити дунавске лађаре, изазивајући њихов „најживотињскији, најдубљи мушки нагон” (Stjepanović 1984: 25), да ће је они, ван себе, одвући из кафане, силовати је, и сурово са палубе гурнути у ледену воду да нестане. Исход тог давног догађаја, што се збио „коју годину после рата”, није, ипак, била Циганчицина смрт. Она ће се домоћи обале и циганске мале, али ће посљедица њене страствене игре бити та да ће се разболети, скренути памећу, изобличити се, постати Луда Мара, с којом се генерације дјецe играјући се на обали Дунава забављају увијек истом ругалицом, а да појма немају шта она у ствари значи: „*мишица – Маришица*”, „*Марица – лађарица*”.

У том чопору дјечурлије налазио се својевремено и писац, па када се већ као студент опет нашао на дунавском насипу и опет при наиласку Луде Марe чуо исту стару пошалицу из уста нових дјечака, он се распитао о Циганки и сазнао њену прошлост. Дознао све о Лудој Мари од пријатеља из дјетињства, сада одважног бркатог лађара, а и овај је причу накнадно сазнао од старијих.⁴ На тај начин створени су предуслови да се увјерљиво освијетли првобитни, исконски лик Циганчице, али не из мушког угла, него из ње саме, из њене душе, да се прикаже њен плес, од кога сви губе разум, и музичари, и гледаоци, а и она сама. Да се прикаже млада Циганка и њена тек пробуђена гјелесна страст на тако истинит, виртуозан начин да и самом читаоцу од тога застаје дах. Тих неколико одломака из приповијетке толико су чаробни да морамо навести бар нешто од тога како бисмо, ево и сада, поново уживали у ванредној слици и атмосфери потеклој од Степановићевог казивања:

⁴ Уп. „Лудачка романса”, у *Малоградске и друге приче*, стр. 22.

Тамбурица одједном ситно затитра и у једну жицу засвира древну циганску игру. У њој поче да се пропиње снага, задрхти од муке и страсти, онда јој се оте језиви, скоро животињски крик и засијаних очију, једним јединим скоком створи се на сред просторије и заустави пред тамбурашима. Они се мало изненадише, тамбурица на тренутак, тек толико док склопиш очи, заћута што је њој било довољно да подигне рамена, ситно закорачи десном ногом и онда, заједно са тамбурицом која је поново ухватила ритам, пређе у најлуђу, најбешњу игру коју је ова кафана икада доживела.

(...)

Жице су прштале на тамбурици све брже, али њени кукови нису заостајали; раширених руку повијала се уназад, све до олајисаног патоса, груди су јој подрхтавале са ритмом брача, капци су јој се укочили и на широм отворене очи се полако спуштао кафански дим; из запенушаних уста је цурило неко ужасно, очајно и сладострасно цвиљење. Није чула више ништа осим захукталог праскања контрабаса и она се просто поистоветила, срасла с њим као да је млади бегешар уместо жица цимао њене пренабреле жиле. И није видела ништа око себе: била је сама, пред њом се отварао бескрајна равница и само је неки далеки пламен на тој равници играо заједно с њом, преполовљен праменом мрака. Није познавала тај пламен, али свака честица њеног тела је жудно зажелела да гори у њему, да је жеже... Исконска жеља њених прабаба што су са звездама спавале (Степановић 1984: 25–26).

Поред Луде Маре, коју је знао од дјетињства и видио и касније када је долазио у Мохач како неприродно великим босим стопалима ужурбано табана улицом, увијек у истој отрцаној сукњи и прљавој кошуљи, а да ништа друго не зна да каже осим да шкргуће зубима или упути скарадне псовке међу клинце због њихових окрутних шала – писац у причу убацује још неколико градских луда. Једног безазленог што је, луд од рођења, самом својом незграпном појавом увесељавао кафанску публику, а надимак му је био Војник Туно, и још двојицу који су полујтели усјед неког трагичног догађаја у животу, Јожику, некадашњег богаташког сина, шенулог због невјерне жене, и Колесара, лудака своје врсте, „од оних који имају за коју даску више, а не мање, само што су им те даске негде ипак преломљене” (Степановић: 1984: 28).

Овај четврти, Колесар, најважнији је. „Телесно ... необично здрав и снажан”, он је истовремено и плашио и неоодољиво привлачио дјечаке, но најчудније у њему је било то што је познавао филозофију, тумачио им Шопенхауера, препричавао им забрањене писце... А самог аутора збуњивао и чудно јер је

увијек скакао да заштити Луду Мару када је неко од њих нападне или исмијава. Наравно, на тај увијени начин, путем контраста између оштрог ума и лудачког облика у којем се он појављује, Степановић нам скреће пажњу на ову личност, како би нас преко ње у исти мах увукао у готово натприродну, да не кажемо метафизичку сферу приче. Јер, у ствари, Колесару је писац додијелио моћ прозирања у суштину живота, па како онда да он не би знао, и осјећао, и поштовао, Циганчицино право, њему сродно, а уништено биће!? Луда Мара и Колесар су главни јунаци ове приче, и то не само због тешке судбине него због те чудесне, тајанствене, непојмљиве везе међу њима. Па када се Колесар пред крај живота од некадашњег занесењака претворио у правог малоумника, почео да се опија и вуцара, постао „од хитре зверке жгољавко осушених мишића”, да би као такав једне зиме и преминуо, управо је Луда Мара, по неком вишем позиву⁵, на његову свјежу хумку кришом спустила „мали цветак до којег је ко зна где и како дошла у ово зимско доба” (Stjepanović 1984: 31).

У приповиједи *Архетипски кримић* Предраг Степановић освјетљава један колико истинит толико и фантастичан догађај. У љето 1964. године на Великој пијаци у Мохачу снаха је извадила „из котарице малу спретну сикирицу” и у по бијела дана, „а наочиглед народа”, једним ударцем усмртила свекрву, која је ту безбрижно продавала крушке. Око тог убиства подигла се велика бука у вароши, рашириривши се затим и у цијелој земљи. „Спопаде ме нека грешна радозналост”, вели писац, „те се у недоумици обратих свом старом информатору, најбољем експерту за оваква питања” (Stjepanović 1984: 11). А тај експерт није нико други до једна стварна личност, Тихомир Болманац, кога ће касније, у другој својој књизи, писац по заслуги уздићи у главну звијезду, јер је ненадмашно умιο и волио да прича, и имао тако изразит дар да изнесе и цијелу-цјелцату повијест сопственог дугог и узбудљивог живота.⁶

Него, зашто би пишчева радозналост за овај случај убиства била грешна? Па зато што се догађај темељи на народном предању и вјеровању у натприродна бића и у чудесне моћи оних који су с њима били у додиру. Баш у те приче и легенде добро је упућен наречени „Тијомир”, како у дијалекту сам себе назива, јер је још као момчић, умјесто да иде да се забавља с дјевојкама, радије остајао код куће и слушао „шта бабе диване”. А бабе су о убијеној Илки Тарабуши диваниле да је била унука или праунука чувене Мáрике Варгине, која би се попела

⁵ Да је ријеч о „вишем” позиву, свједочи мото ове приповијетке, а исти цитат из Библије и Јеванђеља по Матеју налази се и при самом њеном крају: „Благо сиромашнима духом, јер је њихово царство небеско.”

⁶ Мислимо на Степановићев роман *Живети у Мохачу*, објављен 2006. године.

на астал и играла, а кратка сукња јој се дигне и врти да се све види, од чега пак момци полуде. Ту моћ над мушким свијетом добила је Мária рођењем, за које су старе бабе, па тако и пишчева „шукунбаба Даша” – тврди Тихомир – казивале да је у вези са змајским оцем, а не овоземаљским мужем њене мајке.

Ето куда нас предање одведе! До змајева и до урокљивих очију код потомака у више наредних генерација, када жена зачне са њима! До тога да Јања Тарабуша изврши убиство у увјерењу да ће тако избавити своју кћер која је обољела јер су је на рођењу урекле зле очи свекрве змајскога поријекла!

Да видимо како Степановић, преко народног приповједача Тихомира, описује змајеве што су се у давна времена у Мохачкој планини купали на изворима:

Нис' то били змајеви ко они из приповјетке са седам глава, то је само приповјетка. Ови су били ко некакве летеће змије па су могли да полете преко брда, сведно ко виле. Ал кад су тјели да заведу неку лијепу младу жену, онда су узели људски облик. Сваки змај је мого у годину дана сам једампут да се претвори у чојека и да спава са женом. Зато је сваки гледо да буде што љепши, што стаситији мушкарац па да му се жена коју је узео на око, одма пода. А ако му није успјело ни тако, ако му се та жена није дала, он онда уђе ноћу у њезну собу, ил ди је већ спавала, уђе кроз кључанцу или кроз оцак, па ју у сну обљуби. А ако је која жена од таког односа, од змаја остала у другом стању и родила од њега дијете, то је дијете послјије, кад је одрасло, имало чудну моћ, носило је неку силу у себи, а да само није ни знало о томе. ... Ако је то била лијепа дјевојка, она је очима урекла момке па с' они полудли за њом. Није она то тјела, није ни знала, ал таку је имала моћ (Stevanović 1984: 13–14)

Сходно старом начелу поетике да је важније да су приказани догађаји узајамно вјероватни него да су у стварности могући, што према схватању Тихомира Болманца значи да свака ствар мора имати свој разлог⁷, у приповиједи *Архетипски кримић* важну улогу задобија и једна врачара, баба Марица, која је Јањи Тарабуши изгатала да ће јој ћерка оздравити ако уклони свекрву злих очију. Гатала је тако, у ствари клела, из освете, јер јој је Илка својевремено, љепша од ње, преотела момка кога је себи била изабрала за мужа; Јоку Тарабу. Према томе, у Степановићевој приповиједи преплиће се више архетипова: летећа змија-змај, ватрена жена урокљивих очију, и ружна вјештица која се бави црном магијом.

⁷ Уп. стр. 11, односно прву реченицу Тихомировог казивања о Мária Варгиној и њеној мајци, која је зачала са змајем.

О црној магији писали су многи. Шопенхауер, рецимо, кога, неким чудом, и Степановић спомиње у претходној причи о Колесару, чарање и проклињање означава стручним изразима *Maleficium* и *Fascinatio*⁸, и моћ вјештице изводи из њене воље, а не из самог чаробњачког обреда. Пренесено на нашу причу, баба Маричина воља се оспољила, изашла из ње и обузела другу особу, Јању, која ће, омамљена и зачарана, извршити тајни налог, убити Илку, некадашњу Маричину супарницу, док је Маричина враџбина са усијаним угљем баченим у воду само маска којом се прикрива права намјера. Епилог је да ће умјесто правог убице у затвор отићи мајка несрећне дјевојке.

Ипак, Шопенхауерово тумачење црне магије није нам довољно за разумјевање Степановићеве приповијетке. Па ни Јунгова веома исцрпна интерпретација архетипских симбола у бајци⁹ не би нам могла нарочито помоћи да разјаснимо ову причу о чудесном догађају убиства на мохачкој пијаци. Зашто? Због просте чињенице да су филозофија и психологија једно, а да је умјетност друго. Да умјетност има своју посебну магију, коју не би требало разбијати научним тумачењем, нити јој се супротставити фактима из стварног живота. Јер, Степановићева се прича, на крају, не завршава онако како је Тихомир изложио случај, него има још бајковитији епилог: Већ током суђења Јањи, њена је кћи почела да оздравља. „Касније се, кажу, удала и одселила из града” – то је стварни крај *Архетипског кримића!* Стога, када кажемо да не треба реметити умјетничко дјело научним тумачењем, мислимо да га не треба учинити пуким објектом за провјеру неке научне методе или за доказивање научне истине, већ да би ваљало баш обрнуто поступити, како би научне чињенице из разних области служиле томе да се умјетничко дјело у својој љепоти што више уздигне.

Поред мохачких и оних најранијих (ранки), збирку *Малоградске и друге приче* чине још и записи нефикционалног карактера, а тичу се разних питања из пишевог живота и рада. Аутор их је крстио називом „Расположења”, док би се са књижевнотеоријског становишта они најбоље могли означити као мемоарска проза.¹⁰ Један од тих записа, *Мирис детињства*, у којем говори о својој љубави према Тургеневљевим дјелима, служи као драгоцјен путоказ свакоме ко жели да освијетли интертекстуалне елементе у роману *Преполовљени*. Други запис те врсте носи наслов *Зле очи*. Ту нас писац упућује на књигу

⁸ Уп. „Animalischer Magnetismus und Magie”, у: *Ueber den Satz vom Grunde. Ueber den Willen in der Natur. Die Grundprobleme der Ethik*. Von Arthur Schopenhauer, стр. 303.

⁹ Карл Густав Јунг, *Дух бајке*.

¹⁰ Уп. *Невен* за 2018. годину, гдје је Петар Милошевић у рубрици „Прича мемоар” објавио Степановићево сјећање на дјетињство „Чај с румом и хризантеме”.

Тихомира Р. Ђорђевића из 1938. године, *Зле очи у веровању Јужних Словена*, која је њега, писца, разувјерила да врацбинама подлијеже само примитиван свијет. Злих очију (њем. böse Augen) прибојавали су се чак и краљеви и владари, а Степановић признаје да га је откриће да се и велики романтичарски пјесник Бајрон плашио урокљивих очију, посебно шокирало. Оно пак што је нас приликом лектире Ђорђевићеве студије *обрадовало* јесте да нису сви људи (тима мислимо и на жене) урокљивих очију самим тим и зли. Постоје, наиме, према Ђорђевићевим етнолошким налазима, двије групе људи урокљивих очију: они рђави који уричу свјесно и они други, добри, којима је судбина додијелила ову – каже, ипак, Ђорђевић – „грозну моћ” (Ђорђевић 1985: 28–29).

У прву, „нижу” класу Степановићевих ликова моћног погледа, били бисмо склони да уврстимо безимену жену из еротске приче *Побијте плавe канаринце*. Подсјетимо се, Петар, када ју је угледао први пут, „није само наслућивао, одређено је разговетнуо како се у њеним очима појавило неко светлуцање које личи једино на зов женке”. А када га је посљедњи пут на исти начин, пламичком у очима, намамила у свој стан, Петар се, иако са зебњом, појудно присјећао „како га је сладострасно умела некада увлачити у себе, змијски се увијајући око његовог младог тела, мењајући при том положаје, јашући га и ломећи вештином акробате и снагом разјарене кобиле” (Stеpanović 1984: 84).

Насупрот овој саможивој жени, овој злој сорти урокљивице, уздиже се у *Архетипском кримићу* јединствени лик Мáрике Варгине, коју је њена мајка зачела са змајем. Заиста, међу овим двама женским фигурама огромна је разлика! Те док Петар бјежи од љубавнице препун огорчења, дотле је Тихомирова прича о Мáрики сва прожета дивљењем:

Све је почело давно, врло давно. ... Мáрика Варгина, то ј' било, кажу, чељаде.

(...)

кажу да су јој само очи биле врло лијепе, иначе ко и друге дјевојке. Ал те су се очи брзо прочуле. Доста је било да само једампут погледа момка, тај је више никад не би заборавио. Ко да га урекла (Stеpanović 1984: 14).

Оно што је, поред љепоте, на овој Степановићевој јунакињи очаравајуће јесте да је прекршила обичајне норме: не само да се није удала из свог рода, за Мађара, него је за мужа одабрала Шокца друге вјере, католика, упркос томе што су њени били калвини!

Тако нешто, и ништа мање од тога, змајевој ћерки и приличи. Змај је не само позитивно натприродно биће у нашој народној традицији и предању него

су и највећи јунаци наше народне епике потомци змаја. Милош Обилић, на примјер. У Степановићевој причи змајеви, не случајно, лете „сведно ко виле”. Ова два летећа бића су блиска; у очима народног пјевача, штавише, узвишена. У једној од пјесама о Милошу Обилићу изнесено је да му је мајка (звала се Јања!) затрудњела од змаја и тајно родивши оставила га у планини, гдје га је пронашла и спасила вила. Стога је Милош Обилић обдарен двоструком снагом, и од оца и од помајке. Једино што мора да поштује јесте да сакрије, покрије биљег свог натприродног змајског поријекла, како не би изгубио надљудску снагу. Ето, баш тај одломак из пјесме *Милош Обилић змајски син* цитира наш велики етнолог Т. Ђорђевић у споменутој студији о злим очима:

*Заврати му уз руке рукаве,
Есабљаше Милош не виђаше.
Добро Милош за то знадијаше,
Али Милош мудра глава бјеше
Те биљегу од сваког кријаше.
Још му вила тихо говораше:
„Бог ти дао, мој Милоше сине,
Кад си такву памет научио
И јуначку биљегу сакрио,
Сакривај је до вијека свога,
Пак се не бој никаква јунака.”¹¹*

За ову пјесму о чудесном поријеклу Милоша Обилића, о томе како је његова мајка, „Јања чобаница, / Од Србије, из Херцеговине”, а бабо му „змаје из облака”, наш етнолог, који је грађу црпио и на терену и из народне поезије,

¹¹ Тихомир Р. Ђорђевић, *Зле очи у веровању Јужних Словена*, стр. 135 у новом издању из 1985. године. Ово ново издање објављено је према издању из: Српски етнографски зборник, књ. LIII, Друго одељење, Живот и обичаји народни, књ. 23, Београд 1938. И Ђорђевићева студија *Вештица и вила у нашем народном веровању и предању*, Српски етнографски зборник, Књига LXVI, Београд 1953, појавила се поново као фототипско издање 1989. године. Сам Ђорђевић цитира пјесму о Милошу Обилићу из књиге *Српске народне пјесме из Босне и Херцеговине*. Јуначке пјесме старијег времена, сакупио и на свијет издао Богољуб Петрановић, Књига трећа, у Биограду, у Државној штампарији 1870. Први том Петрановићеве збирке носио је наслов *Српске народне пјесме из Босне*. (Женске.), сакупио их и на свијет издао јеромонах Богољуб Петрановић, учитељ, Књига прва, у Сарајеву, у Босанско-вилајетској штампарији, 1867. Други том је носио наслов *Српске народне пјесме из Босне и Херцеговине*. Епске пјесме старијег времена, скупико Богољуб Петрановић, на свијет издало „Српско учено друштво”, у Биограду, у Државној штампарији 1887. Напомињемо да је и ова тротомна Петрановићева збирка под насловом *Српске народне пјесме из Босне и Херцеговине* доживјела ново издање, а приредио га је др Новак Килибарда, Свјетлост, Сарајево 1989.

Рада Б. Станаревић

наводи да је забиљежена „испод Јаорине планине”¹². А ми тај податак сада спомињемо уз Степановићеву причу како бисмо је обогатили и потврдили универзалност архетипског симбола летеће змије-змаја.¹³ Придодајемо томе још и примјер из савремене народне умјетности, један рад нашег наивног сликара Милана Сивиља из 1990. године, његово платно којем су дали назив *Мит са Грмеча*.¹⁴ Ту се такође види надреална летећа змија како се са планине спушта на језеро да се окупа:



¹² Килибарда у предговору новог издања ове збирке наводи да се народни гуслар од кога је Петрановић чуо и сакупио бројне пјесме, а живио је под Јахорином, звао Илија Дивјановић.

¹³ Да наше поистовјеђивање летеће змије са змајем има и лексичку потврду не само у српском већ и у грчком језику, увјерили смо се захваљујући Јунгу, који каже: „змај (драгон), што на грчком (дракон) значи и змија”. В. Карл Густав Јунг, „Приступ несвесном”, у: *Човек и његови симболи*, приредио Карл Јунг, стр. 78.

¹⁴ О Милану Сивиљу погледати: Рада Станаревић, „Грмечки пејзаж у дјелима Бранка Ћопића и Милана Сивиља”.

*

Приповијетку *Усудне речи* објавио је Степановић првобитно у *Српском календару* у Будимпешти 2005, четрдесет година након свог првог штампаног текста. Јубиларна прича. А и јубиларна још једна, шездесета година од завршетка Другог свјетског рата, за који је она тематски везана. Прича је смјештена у мало панонско мјесто од којег је на километар-два, на некадашњем посједу породица Баторија, Зринских и Естерхазија био подигнут логор Шарвар¹⁵ за Србе. Становништво градића га је звало Четнички логор, Csetniktáboг, и тај назив је остао и деценијама касније, када логора одавно тамо више није било. У логору су, међутим, умјесто ратника, били затворени жене, дјеца и старци, и тек понеки стаситији мушкарац.

Ова прича има оквир. И то прави, класични оквир, који пружа могућност двоструког, у овом случају чак троструког приповиједања, па сама прича представља такорећи неки универзум, у којем је, кад се пажљивије погледа, све на свом мјесту и све онако како треба да буде. А зашто и како ратни и ужасни стварни свијет кроз причу бива доведен у склад и добија виши а истински смисао, – то је захваљујући љубави.

У логору се међу заробљеним Србима налазила и Душа са своја два мала сина, док је у градићу био млади брачни пар којем се родила здрава и слатка дјевојчица. Радећи у многим мађарским кућама, па и овој, не би ли прехранила своје синове, Душа је нарочито завољела ту Бебицу, како ју је од милоште звала, па када је усљед епидемије тифуса у логору остала без оба сина, она је сву љубав пренијела на дјевојчицу. Пјевала јој и тепала на свом језику и друге послове по кући брзо завршавала како би што више пажње и времена посветила само њој.

То је укратко унутрашња прича. У оквирној причи појављује се пуначка и, са својих непуних педесет година, још увијек љепушката супруга паланачког адвоката, која је мајка некадашње бебице, а сада већ одрасле и удате ћерке. И она, која је дубоко вјеровала у усуд, прича саговорницима ту причу, „увек исту и увек помало другачију. Истиниту колико и домишљену” (Stеpanović 2008: 51). Бит оквирне мајчине приче лежи у томе што је ћерка на студијама усред Мађарске упознала, а касније се, мимо свих мађарских младића, и удала за „јединог Србина кога је у животу срела”.

Трећи ниво приче је садашње вријеме, вријеме када је она написана. А то је у ствари онај препознатљиви, прекрасни Степановићев креативни дух и глас који омотава догађаје и ликове и својом благошћу надилази и узноси

¹⁵ Уп. Никола Ластих, *Историја Срба у Мађарској 1918–2012*, поглавље о страдању Срба за вријеме Другог свјетског рата, гдје се поред логора у Шарвару спомиње и логор у Барчу, стр. 38.

најстрашнију животну трагедију. Његово су средство у том подухвату ријечи, лијепе ријечи, прожете љубављу. Такве ријечи непознатог језика похрањене у скривеним дубинама душе упамтила је у причи ћерка, још од самог рођења, па када их је као одрасла дјевојка поново чула и препознала, она је судбински пошла за својим изабраником.

Дакле, *Усудне речи* су једна породична прича. Она је мајсторски испричана не у првом већ у трећем лицу. Не из фокуса фиктивног приповједача у лику адвокатовете супруге, већ са једног далеко вишег и значајнијег положаја. Одакле је Степановић прибавио грађу за ову приповијетку, не знамо. Сакрио нам је то, како би причи обезбиједио безвремен и вишезначни симболички статус. Са своје стране, као читаоци, можемо само да поздравимо овакав Степановићев поступак! Усудили бисмо се да поред тога његовој причи још нешто и додамо. То је један детаљ из народне пјесме о Милошу Обилићу и вили, гдје је испричано како је Милош ослободио посестриму вилу од Турака који су је били заробили и злостављали, те је дјевојку здраву и читаву вратио мајци. А када га је вила Анђелија, мајка спашене виле и Милошева помајка, упитала какву би награду за учињено дјело волио, он је затражио само толико да се сачува глас о његовом јунаштву. И ево шта је услиједило:

Кад то зачу Анђелија вила,
Даде њему кутију од злата,
У кутији алем камен драги:
„На то теби мој посинче мио,
Ту је теби срећа за јунаштво
Немој ником за то казивати!”
Пак се виле с њиме растануле.¹⁶

*

Осврћући се на свој књижевни рад, Предраг Степановић је (у интервјуу за *Невен*, децембар 2005: 12), рекао да је на самим почецима, крајем шездесетих и почетком седамдесетих година, писао имагинативну прозу. Постојала су и у роману *Преполовљени* зрнца стварности, казао је том приликом. Открио је затим да стварност у причи *Неповрат* чини један његов сан. Све остало је плод маште. Па и у причи *Смрт цимбалиста Пишите* из 1974. године¹⁷ био је

¹⁶ Пјесма се зове *Милош Обилић избавио вилу*. Цитирано из: *Српске народне пјесме из Босне и Херцеговине*. Књига трећа, стр. 272.

¹⁷ Објављена први пут у *Књижевним новинама* 1974. у Београду, прича *Смрт цимбалиста Пишите* изашла је поново у *Невену* 2007, да би се као завршна прича појавила и у збирци *Усудне речи* 2008. године.

истинит само основни догађај да је официр након пијанке у дунавској чарди код Ваца извадио револвер и убио једног од свираца, док је све друго измишљено. Ова измишљена прича, међутим, изазвала је такву лавину напада од стране књижевно-политичких форума и у Србији и у Мађарској да је писац потражио излаз за даљу егзистенцију и за наставак научног и књижевног дјеловања тако што је своје првобитно презиме Степанов преиначио у Степановић.

Тек пошто се са новим именом склонио од хајке, износи даље Степановић у интервјуу за *Невен*, отпочео је да пише „малоградске приче”, од којих су неке, као што је *Лудачка романа*, засноване на личном доживљају. Будући да се у збирци *Малоградских и других прича* појављују и стварне личности, какав је Степановићев чувени „информатор” Тихомир Болманац, и будући да се у литерарни текст, срочен у источној екавској варијанти књижевног језика, уноси аутентичан (и)јекавски народни говор барањских Срба (један такав одломак из приче *Архетипски кримић* овдје смо цитирали), књижевна критика, а и сам писац, сагласни су да је на тај начин књижевност сјеверне дијаспоре дала свој допринос тзв. „стварносној прози”, која је у оно вријеме у матичној српској књижевности била на самом врхунцу.

У овом раду нисмо усмјерили пажњу на стваралачке етапе, већ на љубавну тематику у Степановићевим дјелима. Разлог томе је што Степановићеве љубавне приче све повезују, што оне прожимају како рану, имагинативну, тако и наредну, „стварносну” фазу његовог опуса. Причу *Архетипски кримић* можемо сматрати уводом у ту другу фазу, али је сама по себи она фасцинантна управо зато што су у њу уткани фантастични, митски слојеви. То је та веза љубавних Степановићевих прича на обје стране, оне су мост између двије обале.

О стварносној фази биће још ријечи, али сада бисмо да закључимо: Када се буде правила нека антологија савремене српске љубавне прозе, надамо се да ће се у њој наћи и овдје приказане приче Предрага Степановића.

Извори

1. *На другој обали*. Хрестоматија послератне књижевности на српскохрватском језику у Мађарској (Саставио и поговор написао Петар Милошевић), (1984), Ваљево, Београд: „Милан Ракић”, Културно-просветна заједница Србије.
2. *Приче из туђине*, Антологија српске приче у дијаспори, приредио Васа Михаиловић (2000), Београд: Удружење књижевника Србије.
3. *Српске народне пјесме из Босне и Херцеговине*. Лирске. Сакупио Богољуб Петрановић. Књига прва, приредио др Новак Кулибарда (1989), Сарајево: Свјетлост.

4. *Српске народне пјесме из Босне и Херцеговине*. Епске пјесме старијег времена, сакупио Богољуб Петрановић. Књига друга, приредио др Новак Килибарда (1989), Сарајево: Свјетлост.
5. *Српске народне пјесме из Босне и Херцеговине*. Јуначке пјесме старијег времена, сакупио Богољуб Петрановић. Књига трећа, приредио др Новак Килибарда (1989), Сарајево: Свјетлост
6. Степановић, Предраг (1982), *Преполовљени*, Будимпешта: Предузеће за издавање уџбеника.
7. Stepanović, Predrag (1984), *Malogradske i druge priče*, Budimpešta: Preduzeće za izdavanje udžbenika.
8. Степановић, Предраг (2006), *Живети у Мохачу*. Роман погранични, Београд–Будимпешта: Удружење књижевника Србије, Задужбина Јакова Игњатовића.
9. Степановић, Предраг (2008), *Усудне речи*. Приповетке, Будимпешта, Београд: Радионица „Венцловић”, Народна књига – Алфа.
10. Stepanović, Predrag (2017), *Kisvárosi és egyéb történetek* (Малоградске и друге приче), Budapest: Venclovics műhely.
11. Степановић, Предраг (2018), *Чај с румом и хризантеме, у Невен*, прилог *Српских недељних новина* у сарадњи са Задужином Јакова Игњатовића, Будимпешта.

Литература

1. Aristotel (1966), *O pesničkoj umetnosti*, s originala preveo i objašnjenja u registru imena dodao d-r Miloš N. Đurić, Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije.
2. Димић, Мома (2006), „Срби земље горње”, поговор у: Предраг Степановић, *Живети у Мохачу*. Роман погранични, Београд, Будимпешта: Удружење књижевника Србије, Задужбина Јакова Игњатовића.
3. Ђорђевић, Тихомир Р. (1985), *Зле очи у веровању Јужних Словена*, Београд: Просвета.
4. Ђорђевић, Тихомир Р. (1989), *Вештица и вила у нашем народном веровању и предању* (фототипско издање), Београд, Горњи Милановац: Народна библиотека Србије, Дечје новине.
5. Ердџанин, Анђелка (2010), „Чувар обичаја и језика” (приказ књиге *Усудне речи* Предрага Степановића), у *Невен*, прилог *Српских недељних новина* у сарадњи са Задужином Јакова Игњатовића, Будимпешта.
6. Jung, C. G. (1995), *Typologie*, München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
7. Јунг, Карл Густав, „Пристап несвесном”, у: *Човек и његови симболи*. Приредио Карл Јунг (1996), Београд: Народна књига – Алфа.
8. Jung, Karl Gustav (s. a.), *Duh bajke*, preveo David Albahari, Beograd: Panpublik i Grafoplast.

9. Кеџман, Давид Дако (2016), „Трагом усудних сеобника”, у *Савремена српска проза*, зборник 32. књижевних сусрета, Трстеник: Народна библиотека Јефимија.
10. Кеџман, Давид Дако (2019), *Провид кроз сва времена*. Савремена српска проза на тлу Мађарске, Будимпешта: Задужбина Јакова Игњатовића.
11. Килибарда, Новак (1989), „Богољуб Петрановић као сакупљач народних пјесама”, предговор у *Српске народне пјесме из Босне и Херцеговине I*, Сарајево: Свјетлост.
12. Ластих, Никола (2016), *Историја Срба у Мађарској 1918–2012*. Кроз призме историчара, књижевника, учесника, Будимпешта: Задужбина Јакова Игњатовића.
13. Марковић, Слободан Ж. (1984), „Предговор”, у *На другој обали*. Хрестоматија послератне књижевности на српскохрватском језику у Мађарској (Саставио и поговор написао Петар Милошевић), Ваљево, Београд: „Милић Ракић”, Културно-просветна заједница Србије.
14. Милошевић, Петар (1984), „Поговор”, у *На другој обали*. Хрестоматија послератне књижевности на српскохрватском језику у Мађарској (Саставио и поговор написао Петар Милошевић), Ваљево, Београд: „Милић Ракић”, Културно-просветна заједница Србије.
15. Milošević, Petar (1991), „Cherchez la femme u malogradu i drugde (svugde). Predrag Stepanović: Malogradske i druge priče, 1984”, у *Ogledi i kritike*, Budapest: Tankönyvkiadó.
16. Milošević, Petar (2008), „Раздобља српске и хрватске књижевности у Мађарској”, у *Danas, juče, prekjuce*, Budimpešta: Univerzitet „Lorand Etveš”, Slavistička katedra.
17. „Питамо Предрага Степановића. О његовом новом роману и о нашој књижевној ситуацији”, интервју у *Невен*, прилог *Српских недељних новина* у сарадњи са Задужином Јакова Игњатовића, разговарао Петар Милошевић, Будимпешта, децембар 2005.
18. Станаревић, Рада (2006), „Грмечки пејзаж у дјелима Бранка Ћопића и Милана Сивића”, у *Култура и образовање*, књ. 7, том I, одг. уредник Ранко Поповић, Бања Лука: Филозофски факултет.
19. Станаревић, Рада (2009), „Уоквирена приповијетка из Келерове и Андрићеве радионице”, у *Научни састанак слависта у Вукове дане*, књ. 38, св. 2, Београд: МСЦ.
20. Stanzel, Franz K. (1979), *Theorie des Erzählens*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.
21. Степановић, Предраг (1982), „Говори Срба у мађарској језичкој средини”, у *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 11/2, Београд: МСЦ.
22. Степановић, Предраг (1988), „Барањска лексика у Вуковом Српском рјечнику”, у *Научни састанак слависта у Вукове дане*, 17/1: Београд: МСЦ.
23. Stepanović, Predrag (1986), *A taxonomic description of the dialects of Serbs and Croats in Hungary – The štokavian dialect*, Budapest, Köln – Wien: Akadémiai kiadó, Böhlau Verlag.

24. Степановић, Предраг (1994), *Говори Срба и Хрвата у Мађарској – итокавско наречје*, Београд – Нови Сад – Горњи Милановац: Вукова задужбина, Матица српска, Дечје новине.
25. Степановић, Предраг (2000), *Говори Срба у Мађарској*, Будимпешта: Самоуправа Срба у Мађарској.
26. Степановић, Предраг (1994), *Записи једног читаоца*. О писцима и књигама, Будимпешта: Издан.
27. Тошић, Ђуро (2012), *Средњовековна туробна свакодневица* (од проститутке, преко вјештице до вампира), Београд: Историјски институт.
28. Хаџић, Ибрахим (2010), „Живети и нестати” (приказ књиге *Усудне речи* Предрага Степановића), у *Невен*, прилог *Српских недељних новина* у сарадњи са Задужбином Јакова Игњатовића, Будимпешта.
29. Schopenhauer, Arthur (s. a.), „Animalischer Magnetismus und Magie”, у: *Ueber den Satz vom Grunde. Ueber den Willen in der Natur. Die Grundprobleme der Ethik*, Leipzig: Philipp Reclam jun.

Rada B. Stanarević

SHORT STORIES OF PREDRAG STEPANOVIĆ (ROMANTIC ONES)

Summary

In this paper, the author deals with Predrag Stepanović's short stories, featuring romantic sentiments written in the period of 1965-2005. They discuss autobiographical stories of *Nepovrat* and *Pobijte plave kanarince*, taking place in the present day, alongside with an early novel by the same author, *Prepolovljeni*, since all three texts highlight unfortunate young love. Unlike these three, whose plot is unrelated to the writer's home country, the following two short stories, *Ludačka romansa* and *Arhetipski krimić*, feature past events in Stepanović's home town of Mohacs (Hungary). This time, however, the writer's persona is not in the spotlight, it is merely just one of the fictitious narrators, rendering these short stories as not purely autobiographical, although the writer appears as the first-person narrator. Instead, the protagonists in the story of *Ludačka romansa* are two mentally deranged characters, namely Luda Mara and Kolesar, while the story of *Arhetipski krimić* is centred around Marika, a famous beauty from ancient times, best known for her 'wicked' eyes. In oral tradition, she is thought to be a dragon's daughter. Using this legend as a starting point in his own story, Stepanović, with great skill, penetrates deeply into the souls and actions of his characters, which results in a series of all-time and irrational

archetypal motifs, such as a dragon's love, witchcraft, and a murder caused by a magic spell. The last of the short stories discussed, with the somewhat mysterious title of *Usudne reči*, is embedded into the WWII milieu. On the other hand, it is a documentary. It is a known fact that there was the Sarvar concentration camp in old Hungary intended for Serbs (mainly for women, children, and the elderly). At the same time, this is a destiny-revealing story. The plot within a plot depicts a young Serbian woman named Duša and her two sons, who are prisoners in a kamp for 'chetniks' ('Csetniktábor'), and a young married couple from Hungary with a baby girl who hire Duša as househelp. When Duša loses both her sons due to a typhoid epidemic in the camp, she transfers all her love to the baby girl, she sings and talks to her in Serbian with such warmth that her words determine the girl's destiny. The main plot features a mother of a grown-up young woman that tells this story, with the punchline of the story presenting us with the fact that her daughter married the only Serb she had ever met.

► **Key words:** unfortunate love, mentally deranged persons, dragon, 'wicked' eyes, destiny words.

Primary sources

1. *Na drugoj obali*. Hrestomatija posleratne književnosti na srpskohrvatskom jeziku u Mađarskoj (Sastavio i pogovor napisao Petar Milošević), (1984), Valjevo, Beograd: „Milan Rakić”, Kulturno-prosvetna zajednica Srbije.
2. *Priče iz tudine*, Antologija srpske priče u dijaspori, priredio Vasa Mihailović (2000), Beograd: Udruženje književnika Srbije.
3. *Srpske narodne pjesme iz Bosne i Hercegovine*. Lirske. Sakupio Bogoljub Petranović. Knjiga prva, priredio dr Novak Kulibarda (1989), Sarajevo: Svjetlost.
4. *Srpske narodne pjesme iz Bosne i Hercegovine*. Epske pjesme starijeg vremena, sakupio Bogoljub Petranović. Knjiga druga, priredio dr Novak Kilibarda (1989), Sarajevo: Svjetlost.
5. *Srpske narodne pjesme iz Bosne i Hercegovine*. Junačke pjesme starijeg vremena, sakupio Bogoljub Petranović. Knjiga treća, priredio dr Novak Kilibarda (1989), Sarajevo: Svjetlost.
6. Stepanović, Predrag (1982), *Prepolovljeni*, Budimpešta: Preduzeće za izdavanje udžbenika.
7. Stepanović, Predrag (1984), *Malogradske i druge priče*, Budimpešta: Preduzeće za izdavanje udžbenika.
8. Stepanović, Predrag (2006), *Živeti u Mohaču*. Roman pogranični, Beograd–Budimpešta: Udruženje književnika Srbije, Zadužbina Jakova Ignjatovića.

9. Stepanović, Predrag (2008), *Usudne reči*. Pripovetke, Budimpešta, Beograd: Radionica „Venclović”, Narodna knjiga – Alfa.
10. Stepanović, Predrag (2017), *Kisvárosi és egyéb történetek* (Malogradske i druge priče), Budapest: Venclovićs műhely.
11. Stepanović, Predrag (2018), *Čaj s rumom i hrizanteme*, u *Neven*, prilog *Srpskih nedeljnih novina* u saradnji sa Zadužbinom Jakova Ignjatovića, Budimpešta.

References

1. Aristotel (1966), *O pesničkoj umetnosti*, s originala preveo i objašnjenja u registru imena dodao d-r Miloš N. Đurić, Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika Socijalističke Republike Srbije.
2. Dimić, Moma (2006), „Srbi zemlje gornje”, pogovor u: Predrag Stepanović, *Živeti u Mobaču*. Roman pogranični, Beograd, Budimpešta: Udruženje književnika Srbije, Zadužbina Jakova Ignjatovića.
3. Đorđević, Tihomir R. (1985), *Zle oči u verovanju Južnih Slovena*, Beograd: Prosveta.
4. Đorđević, Tihomir R. (1989), *Veštica i vila u našem narodnom verovanju i predanju* (fototipsko izdanje), Beograd, Gornji Milanovac: Narodna biblioteka Srbije, Dečje novine.
5. Erdeljanin, Anđelka (2010), „Čuvar običaja i jezika” (prikaz knjige *Usudne reči* Predraga Stepanovića), u *Neven*, prilog *Srpskih nedeljnih novina* u saradnji sa Zadužbinom Jakova Ignjatovića, Budimpešta.
6. Jung, C. G. (1995), *Typologie*, München: Deutscher Taschenbuch Verlag.
7. Jung, Karl Gustav, „Pristup nesvesnom”, u: *Čovek i njegovi simboli*. Priredio Karl Jung (1996), Beograd: Narodna knjiga – Alfa.
8. Jung, Karl Gustav (s. a.), *Duh bajke*, preveo David Albahari, Beograd: Panpublik i Grafoplast.
9. Kecman, David Dako (2016), „Tragom usudnih seobnika”, u *Savremena srpska proza*, zbornik 32. književnih susreta, Trstenik: Narodna biblioteka Jefimija.
10. Kecman, David Dako (2019), *Provid kroz sva vremena*. Savremena srpska proza na tlu Mađarske, Budimpešta: Zadužbina Jakova Ignjatovića.
11. Kilibarda, Novak (1989), „Bogoljub Petranović kao sakupljač narodnih pjesama”, predgovor u *Srpske narodne pjesme iz Bosne i Hercegovine I*, Sarajevo: Svjetlost.
12. Lastić, Nikola (2016), *Istorija Srba u Mađarskoj 1918–2012*. Kroz prizme istoričara, književnika, učesnika, Budimpešta: Zadužbina Jakova Ignjatovića.
13. Marković, Slobodan Ž. (1984), „Predgovor”, u *Na drugoj obali*. Hrestomatija posleratne književnosti na srpskohrvatskom jeziku u Mađarskoj (Sastavio i pogovor napisao Petar Milošević), Valjevo, Beograd: „Milić Rakić”, Kulturno-prosvetna zajednica Srbije.
14. Milošević, Petar (1984), „Pogovor”, u *Na drugoj obali*. Hrestomatija posleratne književnosti na srpskohrvatskom jeziku u Mađarskoj (Sastavio i pogovor napisao Petar Milošević), Valjevo, Beograd: „Milić Rakić”, Kulturno-prosvetna zajednica Srbije.

15. Milošević, Petar (1991), „Cherchez la femme u malogradu i drugde (svugde). Predrag Stepanović: Malogradske i druge priče, 1984”, u *Ogledi i kritike*, Budapest: Tankönyvkiadó.
16. Milošević, Petar (2008), „Razdoblja srpske i hrvatske književnosti u Mađarskoj”, u *Danas, juče, prekjue*, Budimpešta: Univerzitet „Lorand Etveš”, Slavistička katedra.
17. „Pitamo Predraga Stepanovića. O njegovom novom romanu i o našoj književnoj situaciji”, intervju u *Neven*, prilog *Srpskih nedeljnih novina* u saradnji sa Zadužbinom Jakova Ignjatovića, razgovarao Petar Milošević, Budimpešta, decembar 2005.
18. Stanarević, Rada (2006), „Grmečki pejzaž u djelima Branka Ćopića i Milana Sovilja”, u *Kultura i obrazovanje*, knj. 7, tom I, odg. urednik Ranko Popović, Banja Luka: Filozofski fakultet.
19. Stanarević, Rada (2009), „Uokvirena pripovijetka iz Kelerove i Andrićeve radionice”, u *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, knj. 38, sv. 2, Beograd: MSC.
20. Stanzel, Franz K. (1979), *Theorie des Erzählens*, Göttingen: Vandenhoeck und Ruprecht.
21. Stepanović, Predrag (1982), „Govori Srba u mađarskoj jezičkoj sredini”, u *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 11/2, Beograd: MSC.
22. Stepanović, Predrag (1988), „Baranjska leksika u Vukovom Srpskom rječniku”, u *Naučni sastanak slavista u Vukove dane*, 17/1: Beograd: MSC.
23. Stepanović, Predrag (1986), *A taxonomic description of the dialects of Serbs and Croats in Hungary – The štokavian dialect*, Budapest, Köln – Wien: Akadémiai kiadó, Böhlau Verlag.
24. Stepanović, Predrag (1994), *Govori Srba i Hrvata u Mađarskoj – štokavsko narečje*, Beograd – Novi Sad – Gornji Milanovac: Vukova zadužbina, Matica srpska, Dečje novine.
25. Stepanović, Predrag (2000), *Govori Srba u Mađarskoj*, Budimpešta: Samouprava Srba u Mađarskoj.
26. Stepanović, Predrag (1994), *Zapisi jednog čitaoca. O piscima i knjigama*, Budimpešta: Izdan.
27. Tošić, Đuro (2012), *Srednjovjekovna turobna svakodnevnica (od prostitutke, preko vještice do vampira)*, Beograd: Istorijski institut.
28. Hadžić, Ibrahim (2010), „Živeti i nestajati” (prikaz knjige *Usudne reči* Predraga Stepanovića), u *Neven*, prilog *Srpskih nedeljnih novina* u saradnji sa Zadužbinom Jakova Ignjatovića, Budimpešta.
29. Schopenhauer, Arthur (s. a.), „Animalischer Magnetismus und Magie”, u: *Ueber den Satz vom Grunde. Ueber den Willen in der Natur. Die Grundprobleme der Ethik*, Leipzig: Philipp Reclam jun.

Preuzeto: 1. 8. 2019.
Korekcije: 11. 11. 2019.
Prihvaćeno: 19. 11. 2019.